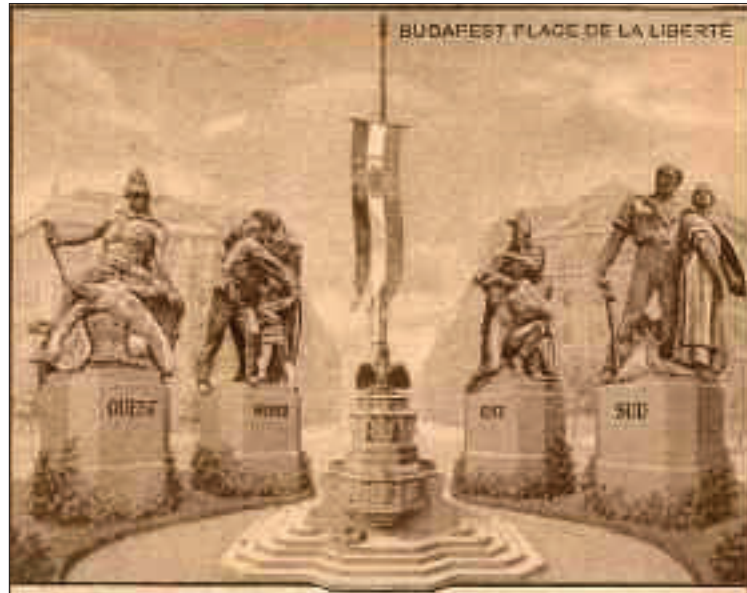

SIPOS ENDRE

A NÉGY ÉGTÁJ SZOBRAI

Gyermek- és ifjúkorunk történelemóráin és történelemkönyveiben, amikor a két világháború közötti korszakról tanultunk, a következő fogalmak egymás mellett szerepeltek: ellenforradalmi rendszer, irredentizmus, sovinizmus, nacionalizmus, fasizmus. S természetesen e fogalmak mögött a legnegatívabb, legsátánibb tartalmakat tanítottak és éreztettek az internacionalista tanerők.

Ha azt a dicstelen 133 napos patkányinváziót proletárforradalomnak nevezzük, akkor a Horthy-korszak valóban polgári ellenforradalmi rendszer volt. Ha az irredentizmus fogalmát elemezzük, akkor nem csak a negatív (pejoratív), hanem a pozitív jelentéstartományra is figyelniünk kell.

Az irredentizmus területi követelés. Mint tudjuk, 1920. június 4-én Magyarország területének több mint 2/3-át igazságtalanul elcsatolták, elrabolták. Ha az irredentizmus a jogtalanul ellopott területek jogszerű visszaszerzésére irányul, akkor ez az irredentizmus szemantikailag az igazságtétellel azonos. Azaz, minden normális magyar ember normális értékérzetének megfelel. S ha ez az értékérzet némi sovinizmussal, türelmetlenséggel társult a húszas-harmincas években, azon sem lehet csodálkozni. Az lett volna különös, és valójában abnormális, ha Trianon után ez a fajta irredentizmus és sovinizmus, azaz a normális nemzettudat, a nacionalizmus eszméje nem élt volna a magyar lélekben. Ezeknek az értékeknek a fasizmushoz semmi közük nincs.¹

Ha úgy tetszik, akkor 1921-ben minden magyar ember, világnézettől és felekezeti hovatartozástól függetlenül, a világ bármely részén, soviniztán irredenta, s mély fájdalommal átitatódottan nacionalista volt. (S pár millióan még most is azok vagyunk: 99 után is.) Amikor 1921. január 16-án felavatták a *Négy égtáj* szobrait a budapesti Szabadság téren, akkor a magyar nemzet együtt lélegzett, s közös, mély fájdalmat élt át.

¹ Szerkesztőségi megjegyzés: a Kislexikon a mai napig a 70-es, 80-as évek marxista terminológiáját használja, amikor azt olvashatjuk a reváns szócikk alatt: „A korábbi győztes szembeni elégtétel a küzdelem újakezdése révén. Ez volt a francia sovinizta politika jellemzője, amikor 1918-ban revánsot vett a legyőzött Németországon a poroszoktól 1870-1871-ben elszenvedett megaláztatásért. Ez volt a magyar ellenforradalmi rendszer külpolitikájának jellemzője is, amely a középpontba állította az I. világháborús vereségért és annak következményeire való területi és erkölcsi elégtételt, ami nyilvánvalóan csak háború árán volt elképzelhető.” [kiemelés – a Szerk.] Tévesen interpretálja a francia reváns politikát. A francia reváns jogosságát ugyanis 1871-től a Nagy Háború végéig a dualista parlament baloldali szárnya, majd később a magyarországi marxisták is jogos, igazságos küzdelemnek tekintették, Trianon revízióját viszont sovinizta politikának.

Mint tudjuk, a tér közepén 1928-ban felállították az „ereklyés országzászlót”. „Mészkö- és bronzalapzatában földet helyeztek el, mégpedig minden ’csonka-magyarországi’ község és minden elcsatolt vármegye földjéből: a Muhi helyéről, a Csele patak partjáról, Kossuth és Petőfi szülőházájából, a galíciai és doberdói katonai temetőkből... A zászlórúd 20 méteres volt, benne ’zászlószegek’, rajta címerek: a teljes magyar címer, az Anjouk címere, az Árpádoké és Mátyásé. Elhelyeztek rajta négy feliratot, mégpedig a Magyar Hiszekegy című imát, Urmáncz Nándor politikus jelmondatát, Lord Rothermere angol sajtókirály kijelentését arról, hogy „Magyarországnak helye van a nap alatt”.²

Nézzük meg, mit jelképeznek a szobrok! A négy szobor négy alkotó munkája, a stiláris egység mégis is érvényesül. Ennek egyetlen oka van: mind a négy szobor – a magyar fájdalom ellenpontjaként – a nemzetben lakozó őserőt hivatott felmutatni, életre kelteni. Mind a négy plasztikán elsősorban a tömörszerűség érvényesül, akárcsak az ókori egyiptomi fáraószobrokon. Ugyanakkor mind a négy szobor formavilágában egy különös dinamizmus is jelen van. Mintha az alakok ki akarnának törni a kőtömb rabságából, miközben éppen a kőtömbben rejlő őserőt birtokolják. Mind a négy szobor tömörszerű és áttört szobor egyszerre. Műkőből készültek. (A rekonstruált változatot vagy/és márványból, bronzból kellene megvalósítani.)

A négy szobrász a huszadik századi magyar szobrászat négy élvonalbeli mestere. Mind a négy mű valódi monumentális körplasztika, azaz körüljárható, minden nézőpontból egyedülálló élményt nyújtó. De mindegyik rendelkezik egy kiemelt, domináns nézőponttal.

A szobrokat külön-külön is érdemes vizsgálat tárgyává tenni, az egyedi, szimbolikus tartalmakat feltárni. Ezek a szimbólumok az elcsatolt részek attribútumait idézik.

ÉSZAK – Kisfaludy Stróbl Zsigmond alkotása

„A keresztre feszített Hungáriához ragaszkodással simul a tót fiú, egységüket kivont karddal kuruc vitéz őrzi.”³ A fiú és a kuruc vitéz mozdulata ritmusegységet alkot. Hungária halott, tehetetlen teste a pieták szellemét idézi. Azzal a különbséggel, hogy itt a haldokló tehetetlen test függőleges helyzetben látható, ezért támogatásra szorul. Ezt a támogató őserőt éppen az elszánt kuruc vitéz testesíti meg: ölelő mozdulatával, szilárd földön állásával.

A kuruc vitéz lépő mozdulatában felfedezhető egyfajta görcsös erőfeszítés, fatalista elszántság. A mélyen ülő szemek, illetve a szemöldök alatti árnyék, azaz az erőteljes expresszív fény-árnyék kontraszt által a test szinte kettéválk: pozitív és negatív formává. Hungária testén ezzel ellentétben: finom átmenetek, sfumatok jelennek meg. A szilárd, eltökélt őserős a törékeny kiszolgáltatottság szelleme egyaránt áthatja a kompozíciót.

DÉL – Szentgyörgyi István alkotása

² Magyar Művészet 1919–1945 I. kötet, Szerk. Kontha Sándor. Budapest, Akadémia, 1985., 203. o.

³ Uo. 203. o.

A négy szobor közül a *Dél* a legstatikusabb, azaz itt a vertikális erők uralkodnak. A búzaszálakat tartó méltóságos tekintetű parasztlányt a pajzsot tartó végvári harcos védi. (Ilyenkor bennünk, mindannyiunkban a bánsági és a bánáti hatalmas búzatáblák, az ország éléskamrájának képe villan fel.) A férfi és a nő tekintete a távolba, egyetlen pontra szegeződik. Vajon mi lehet ez a pont? Az északon haldokló Hungária teste? Vagy a Parlament előtti teret szemlélik (ahol éppen a félrészeg Linder Béla felosztatja a magyar hadsereget)?

Ebben a szoborkompozícióban is felfedezhető egyfajta kettősség, illetve kettős lelki háttér. A lány testtartásában egy különös méltóság, mely aggódással társul, a jövőben születő magyar gyerekek sorsának féltésével. A férfi ökölbe szoruló keze, hatalmas földöngető mozdulata, a pajzs tartása, ugyanakkor szelíd-barátságos tekintete biztonságot áraszt. A nő és a férfi vállának ritmusegysége s a karok diagonális mozdulata, finom megfeszülése ugyancsak lírai harmóniát sugall.

KELET – Pásztor János alkotása

Mindannyian felismerjük Csaba királyfi robosztus alakját, s a haldokló magyar honvédet, aki bal kézzel görcsösen markolja Erdély címerét, s aki mellét az égnek szegezve nem akar meghalni. A zártság és nyitottság, a statikus és dinamikus erőterek feszült egyensúlya ezen a szobron tisztán érvényesül. (Akárcsak Michelangelo körplasztikáiban.)

A szoborcsoport egy obeliszk formátumú gúlába foglalható. A tömbszerűségben rejlő erő két módon érvényesül. Egyrészt Csaba vezér alakja mintha ki akarna törni a kő-

tömbből, ugyanakkor a törzs és a végtagok formái, mozdulatai szépen beilleszkednek a kúpszerű tömegbe. Ily módon a szobor szemlélése közben egyszerre érzékeljük a haldokló és az élő alak zárt-összenőtt egységét; másrészt a tömegből bármelyik pillanatban kirobbanásra kész hatalmas küzdőformát.

NYUGAT – Sidló Ferenc alkotása

A mellét kifeszítő, jobb karjában pallost tartó hadúr szembenéz a nyugati hatalmakkal, s megvédi a Szent Koronát. Az ifjú katona, a világháború áldozata a Szent Koronára hanyatlik. A turulmadár a hadúr lába mellett kémeleli a vidéket. A szobor a dicsőséges múltnak és a halált legyőző tettekészségnek szimbóluma.

Mondhatnánk azt is, hogy ez a szobor szimbolizálja hazánk történelmi helyzetét 1920-ban – de 2020-ban is. A Szent Koronára hanyatló katona több mint ezeréves történelmünket idézi. A fölé maga-

sodó honfitársunk pedig a a száz évvel ezelőtti tragédia kényszerű lehetőségét reprezentálja. Mit szimbolizál az erőteljes mozdulat? Azt, hogy nem adjuk meg magunkat! Nem lehet országunkat kitörölni Európa térképéről, népünket nem lehet likvidálni a világtörténelemből. A turulmadár éber tekintete pedig azt sugallja számunkra, hogy a megmaradt kis országunk határait is meg kell védenünk.

Az országzászló, az ereklyék, a négy égtájat összetartó és átszellemlítő szobrok nem véletlenül váltak minden magyar ember számára a legfontosabb zarándokhellyé (1948-ig). Ezek a műalkotások népünk valódi értékérzetét hívták életre. S a hely szakrális helyé vált, amíg ott állt a Négy Égtáj szobra. Hiába rombolták le! Ez a tér mindig a magyar identitás megőrzésének tere marad. Addig is, amíg a rekonstruált szobrok – s az országzászló – az eredeti helyükre egyszer majd visszakerülnek.

